

BOOK REVIEWS

Rafaela Dolenc, *Stoji v planini vas ... Tolminske Ravne* (spremna beseda Marija Markarovič). – Tolmin: Tolminski muzej, 2006. – 429 str., ilustr.

Gradivo za prek 400 strani obsežno domoznansko monografijo o rojstni vasi Tolminske Ravne je avtorica Rafaela Dolenc, upokojena učiteljica, zbirala desetletja z željo, da ga bo nekoč objavila. Po opravljenem računalniškem tečaju leta 2002 je sedla za pisalno mizo in se – kolikor ji je čas ob drugih obveznostih dopuščal – lotila pisanja. Poleg urejanja že zbranega gradiva – nekatere pripovedi o načinu življenja in navadah v vasi sta z možem, prof. Janezom Dolencem dokumentirala že pred 40 in 20 leti – pa je avtorica ponovno stopila na teren. Sestavila je rodovnike vseh ravenskih družin – starejše podatke je pridobila iz arhiva v župnišču, novejše pri domačinih, ki so še v vasi, oz. pri izseljenih sorodnikih (tudi po svetu). Zbirala je njihove spomine in pričevanja ter z njihovo pomočjo sestavljala zgodovino vasi. Pripovedovalci, piše Dolenčeva, so bili nad njenim delom navdušeni, z veseljem so ji pomagali z vsem, kar so vedeli, ji zaupali spomine, številni so posodili stare fotografije in druge dokumente.

Knjiga je razdeljena v 11 poglavij, ki nakazujejo glavne vsebinske sklope. V njih ni splošnih pregledov in teorij, temveč gre za zelo pisan mozaik najrazličnejših arhivskih, predvsem pa spominskih utrinkov iz osebnega spomina avtorice, pripovedovalcev ali iz izročila, ki se je ohranilo od prejšnjih rodov. Tako posamične enote v poglavjih pogosto presegajo naslovno temo, saj je besedilo, pa naj beseda teče o čemer koli, polno navezav na zanimivosti iz življenja in dela *Ravnharjev*, kakor se poimenujejo domačini. Nekateri odstavki ali vsebinski sklopi niso daljši od dveh vrstic in se zdijo na prvi pogled nepomembni in zunaj konteksta. Pa vendar, ko sestavimo vse drobce, spomine in zgodbe posameznikov, dobimo precej natančen vtis o socialnih in gospodarskih razmerah v določenem časovnem obdobju. Pa ne le to, s preprostim pisanjem – velikokrat prvoosebni ali iz spominov ljudi o eksistencialnih stiskah, boju za preživetje, tragičnih izgubah otrok ali najbližjih ter drugih nesrečnih dogodkih, pa tudi o srečnejših trenutkih – vstopamo tudi v emocionalno sfero posameznikov in lokalne skupnosti. Ker gre pretežno za gradivo iz ust domačinov, se avtorica trudi, da bi tako tudi ostalo, in v besedilu ohranja leksikalne posebnosti lokalnega narečnega govora.

Na časovno os so uvrščeni zelo različni konkretni dogodki, ki so zaznamovali vas, družino ali zgolj posameznika. Tako so npr. v poglavju »Ravne skozi čas« v razdelku o času med obema vojnama oz. italijanske okupacije 1918–1943 opisane razmere in novosti, ki jih

je vpeljal fašistični režim in so v vas prišli Italijani, o kontrabantu, ki se je v tem času razvil, o ljubeznih, o smrtnih nesrečah, o hudih boleznih (davica, oslovski kašelj), o novostih v kuhinji, cesti, služenju domačinov v italijanski vojski, o dveh sirotah, ki sta prišli iz Brd in iskali nov dom, o aleksandrinki Neži, novem denarju – lirah, o vodni oskrbi za gospodinjstva, o novih hišnih imenih in zamenjavi hišnih števil, o kasarnah in njihovem vplivu na življenje domačinov, telefonu, poitalijančevanju osebnih imen, o šoli, povodnji, o verskem življenju, o odhajanju s trebuhom za kruhom po svetu in še mnogočem.

V poglavju »Domovi in družine« avtorica opiše hiše in prebivalce v različnih obdobjih (popisi prebivalstva od leta 1763 do 2006); nato se loti natančnejše razčlenbe rodovnikov vseh ravenskih družin in opiše življenjske poti njihovih članov (še posebej, če so bile te nevsakdanje v kakršnem koli pogledu) do danes – zvemo celo, kje živijo potomci, koliko otrok imajo, ipd.

Poglavje »Materialna slika« se začne s popisom ledinskih imen v vasi in okolici, kar 188 jih naniza. Razdelek bi vsebinsko bolj sodil k duhovni kulturi v nadaljevanju, vendar z njim avtorica smiselno predstavi prostor, v katerem se odvijajo gospodarske dejavnosti (njive, travniki, pašniki, gozdovi...). Nato opiše hiše in gospodarska poslopja, njihovo namembnost, opiše preskrbo z vodo, elektrifikacijo in dogodke ob in po potresih leta 1976, 1998 in o poteku obnove v poznejših letih. Pri vsem nenehno vpleta konkretne dogodke, ki se nanašajo nanje. Nadaljuje z vsemi gospodarskimi panogami: od poljedelstva, živinoreje, posebej planšarstva, sadjarstva, gozdnega gospodarstva, prehrane (tudi recepti), različnih obrti do oblačilne kulture.

V naslednjem poglavju »Socialna slika« najprej zvemo o aktivnem delu otrok (domačih in tistih, ki so prišli od drugod), ki so služili kot pastirčki in pestrne. Pri tem nas seznani s številnimi podrobnostmi: kako so bili oblečeni, kaj so jedli na paši, kakšne so bile njihove pravice in dolžnosti, kako je bilo s šolanjem ... Nato opiše, kaj so počeli hlapci in dekleta, predstavljeno pa je tudi, od kod so prišli tuji posli in h kateri hiši ter kam so za delom odhajali domačini in domačinke (dekleta največ za služkinje ali pestrne v Gorico in Trst, ena celo v Egipt). Še natančneje se avtorica posveti poslom v domači hiši, pri Seljanovih: seznam vseh hlapcev, dekel in pestern s kratko življenjsko zgodbo ali konkretnimi spomini nanje. Sledi opis letnih kmečkih del: oranje, spravilo sena, koline, preja, mlekarjenje, opravila v planinah in še mnogo drugega. Nato ob konkretnih spominih in zgodbah predstavi šege cerkvenega leta (prazniki) in življenjskega kroga (rojstvo, krst, birma, vstop v šolo, *štelinga*, poroka, testament, smrt, pogreb).

Besedila slovstvene folklore v poglavju *Duhovna slika* so navadno dokumentirana s podatki o nosilcu in zapisovalcu, včasih tudi z datumom zapisa, obsegajo pa molitve, nabožne pesmi, povedke, pesmi (lokalne in širše znane, ki so jih domačini radi prepevali), prerokbe, uganke, precej je pregovorov in rekov, kletvic, vzklikov in drugih posebnih narečnih besednih zvez. Poleg zapisov besedil so podana tudi poročila o kontekstu, npr. kako in kdaj so molili, ipd. V razdelku o ljudski medicini – o tem je avtorica že objavila članek v *Tolminskem zborniku* leta 1975 – izvemo o načinu zdravljenja v preteklosti, o pomenu zagovorov in

zeliščnih zdravil ter vražah, o navadah in verovanjih v zvezi z nosečnico in porodnico (kaj mora in česa ne sme), o negi otroka, higieni. Med drugim doda tudi pričevanja o uspešni amputaciji noge, ki jo je opravil neki domačin, ki se je nekoliko razumel na medicino »iz vojske ven«. Človek, ki je operacijo preživel in dočakal visoko starost, si je sam naredil leseno nogo in potem do konca življenja delal na kmetiji. Na koncu poglavja naniza še nekaj otroške slovstvene folklore: krajše pesmice, besedila, ki so del igre, izštevanka, pa tudi opise iger, s katerimi so se zabavali otroci.

Da avtorica ne izpusti nobenega dogodka iz življenje v vasi, se pokaže v poglavju o smučarskih prireditvah v Tolminskih Ravnah, ki so jih vsako leto organizirali s sodelovanjem sosednjih vasi (Zadlazar Čadrg, Zadlazar Žabče, Čadrg). Dokumentirano je vse, od snežnih razmer v času tekmovanj do seznama najboljših petih tekmovalcev v vsaki kategoriji. Prireditev je bila vselej množično obiskana, čeprav so smeli tekmovati le tisti, ki so si bili v sorodu z udeleženci s sodelujočimi vasi: izseljenci so torej še v dobrem stiku s svojimi kraji.

Posebno poglavje je namenjeno tudi kulturni dejavnosti na vasi: kako so peli ob raznih priložnostih, o branju, posebej je pregledano kulturno delovanje med drugo svetovno vojno in po njej. Še posebej podrobno so opisani delovanje, nastopi, člani, program in nasploh vse v zvezi s folklorno skupino Razor, ki jo je leta 1985 ustanovila prav avtorica te knjige. Knjiga se sklene s poglavjem *Spomini*, v katerem so nanizani pomembnejši življenjski mejniki iz avtoričine biografije. Na dveh straneh so nato razgrnjeni še avtoričino mnenje in pogledi na razmere v vasi danes in njene perspektive. Dolenčeva z grenkobo ugotavlja, da je danes, ko je vas v celoti obnovljena in z dolino povezana z asfaltno cesto, vedno bolj prazna, zapuščena. Mladi so odšli, prihajajo le še kot vikendarji. Vendar se je pred kratkim iz mesta vrnila mlada družina in ta bo morda zgled tudi drugim, z optimizmom končuje knjigo Rafaela Dolenc.

Poljudna domoznanska monografija se v nekaterih segmentih približuje strokovnemu delu. Pomemben in tehten del knjige so številne fotografije, ki dopolnjujejo in bogatijo besedilo, in številne imajo visoko dokumentarno vrednost. V knjigi s tako podrobnim opisom kraja in njegovih prebivalcev bodo kaj uporabnega gotovo našli tudi raziskovalci – folkloristi, etnologi, zgodovinarji, dialektologi in morda še kdo; v pomoč jim bo tudi seznam uporabljenih arhivskih in drugih pisnih virov in informatorjev. Kljub drobnim pomanjkljivostim, ki jih utegne opaziti strokovnjak, pa gredo avtorici Rafaeli Dolenc vse čestitke za tako obsežno in z velikim veseljem opravljeno delo, s katerim je postavila veličasten spomenik svojemu rojstnemu kraju, dragocen spomin *Ravnharjem* in njihovim potomcem ter prispevala k ohranjanju slovenske kulturne dediščine nasploh.

Barbara Ivančič Kutin